IOAN

ALEXANDRU

„Viaţa

deocamdată"

Eul este o poziţie de echilibru între mai multe voci interioare, pretinde un poet francez. Propoziţia pare paradoxală, pentru că în opera fiecărui poet adevărat ne-am deprins să recunoaştem o unitate în varietate, un timbru particular, o voce ireductibilă. Poate să fie numai o iluzie a criticii, dar avem nevoie de ea spre a ne justifica demersul. Totdeauna criticul va privilegia dintre mai multe voci care se aud din operă pe cea mai puternică sau pe cea mai tandră, pe cea mai vehementă sau pe cea mai discretă. Chiar avînd bănuiala că nu e singura.

Două voci sînt perceptibile în acest al doilea volum a lui loan Alexandru, neobişnuit, cu mult peste valoarea întâiului. Cea mai ambiţioasă, nu cea mai profundă, cea mai constantă este aceea prin care tînărul poet se situează în cadrul generaţiei sale. Izbitor e iarăşi - ca şi în volumul de debut - amestecul de sinceritate şi de poză, de răsfăţ şi de naturaleţe, dar gesturile cele mai spectaculoase sînt făcute cu atîta ingenuitate încît nu poate fi vorba de cabotinism. Poetul e un autor teribil, care se naşte spărgînd cu pumnii decorul unui cor: *„ Culise şi costume cu false străluciri, ! o baie Ia subsol unde-mi spălam ciorapii... / Apoi am spart cu pumnii decorul unui cor / şi se născu în lume Teribilul actor".* Atitudinea e orgolioasă şi egoistă, trădînd ambiţia de singularizare artistică, întîlnim, adesea în forme prea ostentative, un nonconformism specific tineresc, un protest înverşunat contra rutinei şi a poncifelor, contra gîndirii dogmatice. Poetul devine sarcastic şi, ca să se elibereze de temerile şi de neliniştile sale, îşi alcătuieşte un „bestiariu", o mitologie caricaturală, cutreierată de fantoma broaştei ţestoase tîrîndu-se cu tenacitate înfiorătoare spre ţinta ei, a armăsarilor de prăsilă, hrăniţi şi ţesălaţi, cu nasul străpuns de verigi şi cu picioarele în moletiere, a „portarului închipchiat" care persecută pisica, a păianjenilor care umplu toate ungherele universului cu sforile lor primejdioase. Teroarea de păianjeni produce o strofă extraordinară: *„ Vorbim despre păianjeni, iubito; acum / cînd îşi lansează ei plasele pe drumuri / şi-ntre copaci - invizibile lassouri puternice, /spiţe stelare -acolo sus, în cer stelele / sînt, fară-ndoială, păianjenii universului / sticlind pur din depărtare / duhnind aproape de orbită. | Pînzele lor captează duhul pruncilor morţi pe pămînt, /pretutindeni îşi tîrăsc sacul lor cu sfori / şi la loc potrivit, prin unghere şi coluri de uliţi, / la poduri şi în săli de aşteptare, păianjenii".* Poetul e un temperament dramatic, aproape anxios uneori. Cu ce tulburare suavă se interoghează asupra

propriei condiţii: ,, *Copilul de pe scîndura în balans a plecat / uitîndu-şi toată greutatea în mine. / Cine o să mă mai echilibreze vreodată?* ". între tinerii poeţi, Ioan Alexandru pare cel mai bîntuit de întrebări, de nelinişti, dar cu o francheţe juvenilă care ni-l face numaidecît simpatic. Chiar şi atunci cînd nu-l putem aproba, cum ar fi îndoiala de continuitatea generaţiilor. Sigur că a repudia ce s-a făcut mai înainte, a pune o prăpastie între generaţii e o copilărie. La filozofia sa nu putem subscrie; sentimentul e, însă, în cazul poetului nostru real: el suferă la gîndul de a nu fi înţeles (subiectiv el e convins că poartă un mesaj ieşit din comun, pe care, nepricepîndu-l, „bătrînii" îl împiedică).

Dar poemele profunde ale lui Ioan Alexandru sînt altele, deschise unei experienţe tulburătoare de cunoaştere a universului. E în acestea intuiţia unei materii aspre, poroase, deasă de molecule uriaşe. Spiritul apare poetului strivit de o gravitaţie colosală, înecat în materialitate ca într-o smoală groasă, în ***Pămîntul*** se cîntă chiar forţele telurice, în *Elegie* dăm de tristeţea mineralizării vegetalelor, a regresiunii materiei: „ *Cei mai zvelţi şi dezgheţaţi din munţi / Pleacă brazii tineri pe ninsoare, / Rădăcinile rămase în pămînt / Sîngerînd îngheaţă sub picioare. //Atît de mulţi şi limpezi aleargă prin oraş / Şi sînt primiţi cu bine în fiecare casă, / Unii ajung cu capul pînă-n grindă, / Alţii abia cu coatele pe masă. // La loc de cinste şi împodobit / Un brad înalt înseamnă demnitate. / De Anul Nou în casă c-un astfel de străin / Mai bubuit e focul şi vinul e mai vin. // C-un măr în mînă şi c-o luminare, / C-un ursuleţ şi-o vulpe de carton / Stau brazii nedormiţi cîteva nopţi şi-o seară, / Apoi un dor de piatră începe să îi doară. // Braţele se-ndoaie, luminile se sting, / Pe la genunchi şi coate un fel de furnicare. / Culoarea se-nnegreşte şi o mînă gravă / Inghesuie-ntr-o tindă coroana lor bolnavă".* Pretutindeni e o extraordinară capacitate de a trăi suferinţa materiei, uscarea aerului, pietrificarea lemnului, putrezirea pietrei, creşterea unei ierbi scîrboase: „*... şi se aude seceta cum se naşte / din piatră în piatră şerpuind; //Şi pe drumuri aleargă din ciot în ciot / rotunjind de ceramică pămîntul. / Seacă în bocanc călcîiul de bărbat, / salcîmii se umplu de rîie / şi-oglinda-n pereţi de tămîie. // Cade zmalţul de pe dinţii fetelor / şi măgăruşii se freacă de crucile calcaroase...".* Panteismul tactil al lui Fundoianu e răsturnat într-o mare sensibilitate la degradarea materiei în această elegie cu îndepărtate ecouri eminesciene: *„Nu se mai poate macină nimic, / piatra rotundă a putrezit de mult, barba bătrînului năvăli în lume / cu spuma ei de drojdie amară; /Şi sacii-n pod sînt plini de păsări moarte, / aripa unui vultur stăruie în afară, / şuierul morii veştede de vînt. / In rest, acest cimitir pămîntean, / cum îl vedeţi de cuie, lemn zbîrcit / de carii şi atîta tot".*

Influenţa adevărată este, însă, aceea a lui Blaga (sentimentul tradiţiei, fantomele strămoşilor, înfrăţirea cu dobitoacele). loan Alexandru nu este un poet al satului - cum nici Blaga nu este - şi din această neînţelegere s-a putut naşte observaţia că satul din poemele lui e prea întunecat şi apăsător. Satul lui e un tărîm fabulos şi inexistent, o lume eternă şi neschimbătoare unde mormintele se şterg sub iarbă şi unde în aer plutesc miresme aţîţătoare ca în paradis: *„ Cimitirul la noi e un pogon comun / înconjurat cu gard de piatră, / să nu se molipsească pămîntul rămas viu / in libertate. || Crucile de lemn după cîţiva ani /se lasă într-o parte şi mor apoi şi ele / de-a binelea, şi vin nişte bărbaţi ciudaţi | pe iepe călătoare şi le fură pentru / focurile lor. || Locul mormîntului se şterge — f o iarbă sîrmoasă se îndeasă pretutindeni | ca părul pe capul feciorilor în nopţile de iarnă; || Cînd e plin cimitirul ochi de la un cap / la celălalt se reia totul de la început; / Groapa bunicului meu peste groapa străbunicului meu, / tatăl meu peste bunicul meu / şi tot aşa vechiul primar / peste străvechiul primar / vechiul popă /peste străvechiul popă, / vechiul sat peste străbunul meu sat. l La margini cresc pruni şi meri / şi se văd flori mirositoare, / aburul lor pătrunde în lucruri / pînă departe. / Cei care vin în trecere pe la noi / cu ceasurile îngropate în mina stingă / şi umerii plini de bătrîneţe / se minunează ca în paradis".* Umbrele strămoşilor, ale părinţilor, ale copiilor trăiesc în pietre, în cumpăna fîntînii, în lada cu zestre, familiare şi ameninţătoare totodată: *„în cumpăna fîntînii / tatăl meu răstignit, /pîrghia subţire e mama tînără | înşurubată în braţele lui noduroase de lemn. / Şi izvorăsc din pieptul strămoşilor / izvoarele eterne. Şi vremea / ne face una cu pămîntul".* „Cosmosul" poetului este această natură primară, cu arbori străvechi şi scorburoşi, cu iarba crescută pînă sub burta cailor, peste care trec toamne tînguitoare, într-o tristeţe infinită a morţii materiei: *„ Vremea plecării păsărilor călătoare - / zi şi noapte la marginea globului stai / încolonate trec prin somnul vameşilor. / Culorile lor călătoare de un veşted putred, /se golesc ochii mei de imagini. / Cîntă grozav în limba lor minoră / şi-aprind în noi cei ce-am rămas / de veghe Ungă cuiburi | un dor ce nu se spune...".*

(Contemporanul, nr. 49, 1965)

„Infernul discutabil"

Cîteva lucruri sînt aşa de evidente în poezia lui loan Alexandru, încît oricine poate avea impresia că-i deţine secretul. Şi totuşi poezia rămîne mereu dincolo de orice caracterizare. Desigur, orice poet se dezvăluie ascunzîndu-se în acelaşi timp, dar nu orice poezie se află

într-o asemenea măsură în expresia imediată a chipului ei vizibil încît însuşirile evidente să pară şi adevărate. Ce amăgire pentru critic! Lectura lui conţine acest paradox; ea e un demers conştient şi sistematic în căutarea a ceea ce credem că este opera, dar care nu-şi atinge scopul decît pierzîndu-l mereu. Critica nu găseşte, ci modifică: ea ar fi un contact mort cu opera, dacă s-ar mulţumi s-o descopere; viaţa lecturii este în sentimentul căutării unei realităţi insesizabile pe care n-o poate atinge fără s-o distrugă. Ciudăţenia poeziei lui loan Alexandru vine din uşurinţa cu care se lasă dezvăluită, păstrînd însă după aceea o tot aşa de mare, de inexplicabilă rezistenţă la modificare. Asupra poetului toată lumea cade numaidecît de acord.

In definitiv, n-a scăpat nimănui că loan Alexandru are intuiţia materiilor groase, dense, vîscoase, răşina, noroiul, sudoarea, mîzga, puroiul, untdelemnul, veninul, laptele, bulionul. Lemnul putrezeşte umplîndu-se de viermi, crengile pomilor colcăie de omizi grase, oglinzile se înverzesc de mucigai, fierul clopotelor se acoperă de rugină, praful creşte în cantităţi oceanice, sîngele se încheagă în ciorchine, broaştele s-au copt în lac, pămîntul se umple de şobolani şi de ciocîrlii grase ca puii de cîrtiţă, ploaia surpă totul, ţîţa oilor se astupă cu clei, luna umblă scămoasă prin năduşala norilor. Fenomenal, lumea e gîndită în extreme, o dată se cîntă umezeala care pătrunde totul, altădată seceta care suge apa din lucruri pînă la rădăcină: *„în aceste ţinuturi după doi ani / orice pom roditor se sălbăticeşte. / Pe pielea apei goală se-ndeasă / un fel de păr mătreţos. / Frunzele se chircesc | ca şi cum o oală fierbinte / le-ar opări tot timpul. / Sîngele-şi părăseşte albiile fireşti / şi se adună ciorchine suprapuse | pe la-ncheieturi. / Prunii sînt vineţi din pricina alcoolului / stors din piatră seacă".* Dar ceea ce caracterizează viziunea poetului este **teroarea de materialitate.** Universul fără apă se îngroaşă, devine vîscos, uleios, aerul se roade, piatra se face nisip şi praful îneacă oraşele. Starea normală a materiei este însă o clocotire continuă, ca pe o insulă «vulcanică unde focul usucă roca, dar face în acelaşi timp să fiarbă apele dimprejur. Materia se zbuciumă într-o continuă facere, într-o suferinţă a naşterii nesfîrşite, imaginată la dimensiunile uriaşe ale universului: *„ O femeie uriaşă naşte un copil uriaş. | De citeva mii de ani se chinuie / in sudori cit planetele /şi nu poate scăpa".* Obsesia e aşadar aceea a unui univers în proliferare continuă, viaţa ţîşnind fierbinte din viaţă, laptele năvălind în ţîţele femeii şi ale lupoaicei, în bobul de grîu şi în floarea de tei: *,, Pămîntul însuşi, cu mări şi cu pustiuri, / ugerul mamă cel mai năzdrăvan / căruia noi, miliardele de oameni, | îi sîntem ţîţele prin care | pruncii universului sug laptele*

uman, amestecat, / cu ură şi sudoare / cinste şi incest, / izbindă, frig, iubire, l necredinţă - potop de lapte amar / şi orb şi sfint şi cristalin ".

Teroarea de materialitate ascunde în definitiv o neputinţă a spiritului de a se elibera. Teluricul simbolizează puterile diavoleşti „de dedesubt": *„Atîta albastru deasupra încremenit, Doamne! / atîta noapte sprijinind puteri diavoleşti / dedesubt! / Cine mi-a fixat orbitele în faţa capului / şi mersul pe prăpastia lor, / că ard mereu în noapte | cu ceafa mea lunară!".* Numai că în realitate nu e nici o opoziţie: spiritul apare poetului înecat în materie ca într-o smoală groasă. Clocotirea materiei se datorează prezenţei acestui spirit încătuşat, în centrul lumii violente a lui loan Alexandru zace o dramatică neputinţă: a spiritului de a se separa în forme pure de materie. Poetul suferă de încătuşarea spiritului în infernul materiei. Dar, aş spune, imaginaţia poetului este paradoxală: ea se complace să hipertrofieze tocmai formele de care se simte ameninţată, devenind pe urmă locul lor predilect de desfăşurare. Nicăieri elogiul spiritului nu s-a realizat printr-o mai deplină înecare a lui în materialitate, niciodată o poezie n-a avut mai multă înălţime spirituală lăsîndu-se în acelaşi timp mai uşor invadată de forţele diavoleşti de dedesubt.

Paradoxală este, în sfîrşit, atitudinea lui Ion Alexandru faţă de poezia însăşi: ,, *Eu fac ceva* - ne explică el, într-un motto - *care mi se pare mai aproape de moarte decît de eroare, de viaţa omului decît de limbajul lui, care poate fi uneori o trădare a faptelor".* E, nici vorbă, adevărat, dar trebuie remarcată curiozitatea că poetul a ales alt limbaj decît poezia pentru a o mărturisi... Fraza (vai, prea frumoasă) foloseşte nişte cuvinte ascultătoare şi supuse, care-şi îndeplinesc normal rolul de comunicare, în **Qu'est-ce que la literatura?,** J.P. Sartre observă că poetul se deosebeşte de prozator, în general de vorbitor, în raport cu cuvintele, pentru că el nu le foloseşte ca un limbaj menit să transmită nişte semnificaţii, ci le consideră drept realităţi în sine. Observaţia nu e totuţi nimerită pentru orice poezie, căci cele două atitudini faţă de limbaj nu se exclud, deşi una dintre ele e mult mai nouă. Pentru poeţii tradiţionali, poezia este substanţa (ei o cred psihologică), iar limbajul, instrumentul. Poeţii se socotesc exteriori limbajului, la care recurg ca la un depozit de materiale. Limba comună şi limba individuală a poetului nu se deosebesc, în acest stadiu, prin esenţa lor, ci numai prin destinaţie. Mai tîrziu, poeţii încep să facă deosebirea între limba comună şi limba poeziei, ultima devenind din instrument substanţa însăşi a lirismului. Cuvintele nu exprimă nimic din afară: viaţa şi moartea lor se află în ele înseşi. Ca să exprime, ele ar trebui să fie gîndite ca un înveliş, ca o coajă a ideii. Folosindu-le, poetul s-ar

comunica, punînd însă între ele şi poezie, ca o distanţă, cuvîntul. Dar şi el respinge cuvîntul ca intermediar şi ca instrument: pentru a-l redescoperi ca substanţă. El nu se află undeva în afara cuvintelor, nu e nevoit să le-caute, să le aleagă, pentru a le utiliza: viaţa lui există în interiorul cuvintelor, ca într-un univers aparte, este făcută din cuvinte. El ţine de altă natură decît noi: a cuvintelor. Dar fiind înlăuntrul limbajului (şi nu de partea cealaltă, cum spune Sartre, a Divinităţii), poetul nu-l poate folosi, ci-l înfruntă, între poet şi limbaj a încetat să mai fie un raport util, comercial, şi de aceea calm: raportul a devenit o luptă chinuitoare al cărei scop teribil nu este utilizarea cuvintelor ori supunerea lor, ci renunţarea la ele. Poetul visează să fie mut, aşa cum noi visăm să scăpăm de condiţia noastră muritoare. Existenţa în cuvinte i se pare infernală. „ *Epi oinopa ponton Emba Cea/a Gerufon / Microosianism Deşertul roşu oboiul scufundat / Varhanf Sisif Ochi negri într-un ocean Orange / Yorik Good bay luda Eclipsă de floarea soarelui / Bolero Groparul l locaş ta. / / Cit infern în fiecare cuvînt!".* Şi poetul va detesta acest instrument care nu-i mai poate fi de folos; neputînd renunţa de tot la cuvinte, le va lăsa de capul lor. Dar - iară paradoxul: - îngăduit să participe la infernul cuvintelor, poetul este adesea captivat de acest spectacol uluitor; teroarea lui face loc plăcerii de a dispreţul cuvintele. Refuzul devine în astfel de cazuri un joc. Şi în acest joc cuvintele se lasă, cu viclenie, dispreţuite, stîlcite, batjocorite, pentru că ştiu că acum poetul nu se mai poate lipsi cu adevărat de ele. In lupta lui cu cuvintele, poetul a învins Retorica pentru a o redescoperi cînd se aştepta mai puţin.

(Contemporanul, nr. 7, 1967)

„Imnele bucuriei"

Acest al cincilea volum de versuri al lui loan Alexandru, de curînd apărut, le reface, pînă la un punct, pe celelalte patru, avînd o valoare de sinteză. El reprezintă însă şi o jumătate de pas mai departe, în direcţia unui alt fel de lirism, mai ceremonial, mai amplu, aproape coral, care denotă cunoaşterea vechilor poeţi elini, mai ales Pindar (din *Odele triumfale* loan Alexandru a şi tradus), dar şi a romanticilor Novalis şi Holderlin (ultimul tradus şi el şi comentat de către autorul *Imnelor).*

De *Viaţa deocamdată* (dacă nu şi de încă neoriginalul *Cum să vă spun)* ne amintesc destule poeme pline de tot acel sentimentalism ardelenesc - nostalgia plaiurilor natale, a satului şi a casei părinteşti, a străbunilor din cimitire - pe care-l ştim de la Coşbuc, losif şi Goga.

Evocarea directă *(„Poartă străveche în satul părintesc /Simbol curat fără zăvor / De-o parte te veghează ţintirimul / De alta şopteşte un izvor. // Acolo-i casa noastră din lemn şi din pământ / Clădită anevoie în sudoare / Pe dealul nostru molcom transilvan / Sărac în dobitoace şi grînare... ",* ***Casa părintească)*** se pătrunde de acea tristeţe concretă şi totodată metafizică ce a format mereu nota cea mai adîncă a tradiţionalismului românesc (Goga, Blaga); *„De-aceea plîngem noi mereu / Şi povestim o limbă necioplită / Mai mult tăcurăm decît am grăit / Cu vorba-n crucea limbii răstignită // Eu vin dintre aceşti ţărani / Păstor diac să dau adine de ştire / Că universu-ntreg a înflorit / Şi toate sînt lumină şi iubire. // De-atîtea suferinţe-am devenit / Umili, se spune, şi de omenie [...] // Transilvania, prea iubita mea / Fluturii plîng fără-ncetare /Şi soarele-i mereu pe zare spînzurat / Lingă icoana vergurei fecioare"* ***(Către Eminescu).*** Titlul acestei din urmă poezii nu e întîmplător, fiindcă tradiţionalismul lui loan Alexandru diiată provincia natală într-o ancestrală Dacie mitică, simbol foarte eminescian al spaţiului etnic românesc. Strofa următoare are chiar caracter programatic:

,, *De mult am vrut prin tine să vestesc / Mihai, Moldova, că mai vine / încă un plîns încet în univers / Din stranele-ardelene către tine ".*

Tema satului fabulos şi regresiunea din faţa civilizaţiei persistă aşadar în ***Imnele bucuriei*** (titlul însuţi e arhaizant), deşi aspectele violente, expresionismul din ***Infernul discutabil*** au fost înlăturate, o dată cu substanţele grele, răşinoase, mîzga, bulionul, veninul, care compuneau un univers atroce, de o materialitate strivitoare. Atmosfera e aici blîndă şi extatică, încă din volumul al patrulea, **Vămile pustiei,** poetul cultivă viziunile pure, de o religiozitate decorativă, bizantin hieratică; dar şi cu o notă ascetică, artificială, care dădea în cele din urmă poeziei un gust de cenuşă, în ***Imne,*** sentimentul dominant este de bucurie. Transfigurîndu-se, lumea nu-şi pierde dulceaţa pămînteasca şi paradisul de plante şi vieţuitoare înfrăţite păstrează întreagă tandreţe a vieţii. Poetul e dincolo şi de „infern" şi de „pustie", într-o zonă de senină contemplaţie şi de înţeleaptă reculegere. Desigur, imaginile teratologice sînt încă puternice, ca şi acelea ale pustiirii sufletului; dar interesantă mi se pare tocmai metamorfoza monştrilor colcăitori şi hidoşi în delicate fiinţe într-aripate. Iată poezia ***Miserere nobis*** care ilustrează admirabil tocmai acest proces de transfigurare: *„Această omidă cumplită şi grea /şoarecul acesta mut. Această lăcustă / Cu cap de cal şi picioare arzătoare / Ce macină planeta. Această omidă /Fără auz. Făptura asta tîrîtoare / Ce-ntunecă universul cu umbrele ei, / Acest cearcăn împletit la temelia lumii / Omida aceasta otrăvitoare ce*

carbonizează /Aerul şi seacă rouă seminţelor. /Şarpele acesta enorm înspăimîntînd | Răscrucile. Acest putregai înflorat / In mişcare. Acest mucegai nepotrivit. / Bufniţa asta răscoaptă de bătrîneţe / Viermele acesta sugrumat. Această / Rimă ermetică, păianjenul acesta / Tîrîndu-şi crucea sa pe zarea colinelor / Sub plesnetele fulgerelor şi-n lătrat de ciini; / Huiduit de toate neamurile fără somn şi părinţi / Fără umbră şi aşternut. Această biată piatră | Nesocotită, această umilită slugă a nimănuia / Această blinda omidă a beznelor, înlr-o bună zi / Da, această cumplită omidă va deveni / Fluture. Un fluture sfint şi curat | un fluture alb şi etheric, un fluture / Invizibil, un fluture uriaş, fără de care / Nu se mai poate. Fluturele dinţii. | Anume fluturele mumă, / Fluturele obîrşie în care-i strîns | întregul neam de fluturi ce-o să vină [...]". Fluturii sînt metafora cea mai răspîndită a acestui univers, suav muzical ca paradisul dantesc. *„ Treptat luminile s-au stins / Şî noaptea răsări fierbinte / Şi-am fost din nou răpit şi dus / Pe aripi tinere şi sfinte. // Unde-am ajuns nu cunoşteam / Trecurăm dincolo de ape | Şi-am pogorît într-un tîrziu | Pe ţărmul marilor garoafe. // Fluturii de aur străbăteau / Plăpînda mea alcătuire / Şi iar am început să plîng / lovit de milă şi iubire // Ochi blînzi veneau în jurul meu / Cu candele de mir uşoare | şi-ncet se închegă un Imn / Ţesut din lacrimi şi-ndurare. // Cuvînt nu mai era - şopteam / Doar adîncimi fără de nume / Cu rouă umbrii luminînd | Curat de dincolo de lume" (Zborul curat).* Se aud pretutindeni cîntece care slăvesc armonia lumii şi poetul cade în extaz orfic: *„Mă umplu de miresme şi de har / Privindu-te iubita mea minune / Sînt răstignit în mine în extaz / pătruns de-un imn fără de nume " (Extaz).* Capodopera acestui lirism incantatoriu, de purităţi astrale rămîne *Izvorul,* un fel de imn al naşterii, prea lung spre-a-l reproduce aici.

Nu lipseşte din *Imne* şi o intenţie de sinteză mai ambiţioasă, în tiparele pindarice, loan Alexandru pune imagini de viaţă păstorească autohtonă, o geografie şi o istorie lesne de identificat, urcînd pînă la pădurile străvechii Dacii. Orfeu însuşi e invocat ca avîndu-şi originea în Dacia: *„ Prieten nocturn bunule Orfeu / Sălaşul tău era aici Dacia " (Prietenul Orfeu).* O astfel de încercare de a construi o mitologie românească au făcut şi alţii, de exemplu Eminescu în poemele de tinereţe *(Mureşanu* etc.), sau, mai exterior folcloric, G. Coşbuc în proiectul *Atque nos.* Doar că în locul romantismului ceţos şi al profeţiilor zguduitoare, loan Alexandru vine cu un stil mai metodic, clasicizant aproape. Ştefan, Brâncoveanu, Avram lancu, Ardealul sînt cîntaţi în lungi şi cam prozaice maşinării în versuri. Urmărind să fie solemn-oracular, tonul e adesea numai discursiv şi emfatic, într-un

ritm monoton de cădelniţă. Marea inspiraţie lipseşte şi din ***Imnul lui Avram Iancu*** şi din ***Imnul lui Constantin Brâncoveanu,*** năpădite de buruienile unei gîndiri prozaice, în ciuda retorismului, e de semnalat faptul că aceste poeme, ca şi unele ale lui Ion Gheorghe (din ***Cavalerul Trac, Megalitice*** etc. ...), caută să înalţe evocarea pioasă şi banală a trecutului la nivelul unei viziuni mitologice integrale. Cu deosebiri de mijloace, evident: mitologia lui Ion Gheorghe e mai inventivă şi mai eteroclită, cu liniile răsucite pînă la grotesc şi scoţîndu-şi efectele din gigantismul dimensiunilor; a lui loan Alexandru e mai severă şi mai senină, închipuind o lume aproape firească, blîndă şi austeră. Contorsiunii limbajului din ***Megalitice*** îi răspunde aici o muzicalitate interioară a cuvintelor. Dar în esenţă proiectele celor doi poeţi sînt asemănătoare.

Imnele bucuriei este, cu unele lucruri de nivel discutabil, o carte excepţională.

(România literară, nr. 26, 1973)

„Imnele Transilvaniei"

începută sub semnul lui Blaga (al lui era satul fabulos din ***Viaţa deocamdată),*** poezia lui loan Alexandru s-a apropiat tot mai mult de la ***Imnele bucuriei*** încoace de aceea a celuilalt mare liric ardelean, Octavian Goga. ***Imnele Transilvaniei*** nu ne mai lasă nici o îndoială în această privinţă. Ele evocă Ardealul ca pe o ţară deopotrivă mitică şi istorică, în care se înfig rădăcinile de multe generaţii ale poetului, cîntată cu solemnităţi retorice şi pe acelaşi ton de litanie, cînd nostalgică şi blîndă, cînd înceţoşat-profetică, din ***Noi*** ori din ***Rugăciune.*** Acest sentimentalism ţărănesc deosebeşte pe Goga, pe Coşbuc şi acum pe loan Alexandru de Aron Cotruş sau de Mihai Beniuc, poeţi şi ei, ca toţi ardelenii, ai solidarităţii naţionale, cu un puternic simţ al valorilor colective, dar capabili de accente mai directe, de o revoltă căreia i s-a zis pe drept cuvînt patos social activist, fiindcă exclude extazul, psalmodierea, durerea mocnită izbucnind, din contra, în proteste şi invective energice. Peste universul arhaic al lui loan Alexandru, oricît de amar şi de tulbure, se înstăpîneşte un duh de împăcare şi plîngerea lirică se înseninează adesea, deşi poate fi bîntuită de un tragic subteran acumulat de veacuri.

Elogiul începe, ca şi la Arghezi sau Beniuc, de la limba neşlefuită, dură, de la *„graiul cu-ndemnuri pentru vite"* al strămbunilor: *„Noi n-avem alte arme de-a lupta / Aici în Transilvania mea vatră / Decît cuvintele greoaie bolovani / Ce le zvîrlim spre ceruri ca de piatră.* //

Nu-i decît graiul zala mea şi scut / Cuvintele acestea încîlcite / Ca o pădure strimbă de stejari / Plină de cuiburi oarbe şi ispite". Devine deîndată vizibil sentimentul originii ardeleneşti, poetul socotindu-se purtătorul tradiţiilor, chemat să reînvie amintirea tuturor acelor sărmani păstori, plugari şi mocani ce s-au perindat de veacuri prin „ţară": *„Din Apuseni, din răsărit, mă trag /• De pe aceste dealuri transilvane".* Sau şi mai limpede: *„Dar cei ce nu mai slnt aici, strămoşii mei / Cohortele de morţi acolo-n Transilvanii / loanii milioane şi Paveli dedesupt | Semnării drepţi, păstorii şi mocanii || Cum să îi strig pe nume, să-i îndemn | Asta mi-e singura menire | Aducere-aminte strămoşilor sărmani f Pe fiecare-n parte, eternă pomenire".* Deocamdată sîntem în vecinătatea ***Testamentului*** arghezian, însă poetul îşi înţelege menirea mai concret, ca pe a unui apostol care umblă din sat în sat: *„Şi să-i întreb citi îşi aduc aminte / Din casă-n casă şi din om in om /Să îi ascult vorbindii-mi de părinte".* El îşi declară cu o ostentaţie orgolioasă înrudirea cu toţi aceştia, însăşi „ţara" lui e o matcă din care se desface o întreagă geografie *(„Din Maramureş pînă peste munţi / şi în Moldova şi-n Apuseni pe masă / M-aş vrea făclie limpede trimes / Cu-această bucurie luminoasă")* şi istorie naţională, în al cărei nesfîrşit pomelnic figurează, pe lîngă voievodul Gelu, Horia, Avram lancu *(„ De unde vii tu lancule Avram / Cu sunete In sînge de răscoală")* şi alţii precum Mircea, Ştefan, Mihai Viteazul, Bălcescu şi Eminescu. Fiecăruia poetul îi închină cîte un imn pios şi smerit, plin de-o abundenţă prozaică alteori, în versuri cam inegale şi greoaie, al căror arc înalt se destinde prea adesea pînă la banalitate. Să reţinem portretul lui Şincai, despre care a scris şi Geo Bogza o tabletă extraordinară, cărturarul pribeag care purta pretutindeni cu sine în desagă „cronica românilor": *„Supt coroana frunţii lui, decît / Obrazul de două ori mai înaltă, scoica / Urechii şlefuită blînd, / De-atîtea zvonuri albe ce-i mănîncă /S-a subţiat in cap de diamant, în ţărna | Cărnii s-a uscat pe stincă. Buzele domoale | de păstor uşor par trase-acitm din fluierul /Subţire, ca un potir de-argint răsăritean /Lovit în mers de-un clinchet fără ştire".*

Din Goga vin imaginile satului ardelenesc tratat, în unele poezii, şi pe o latură mai firesc familiară, acel univers zugrăvit în detalii toponimice, onomastice, etnografice, evocat în versuri molcome care s-au încărcat de tristeţea fără nume a unei istorii frămîntate. Lelea Teodosia, care *„veghează ciurda satului de vite /pe Dosul Marianului între stejari / şi pe mirişti de holde veştejite",* lelea Măria care-şi aşteaptă resemnată moartea, loanul Danii şi ceilalţi sînt eroii acestui sat a cărui amărăciune muzical-profundă se sublimează o dată într-un

vers memorabil: *„Maramureş murmure amar".* Original este lirismul inexprimabil al acestei arhaice lumi de ţărani care-şi poartă carele şi vitele lor pe drumuri prăfoase, printre dealuri austere, sunîndu-şi coasele şi secerele sub soarele arzător ori bătuţi de ploile toamnei, sau lucrînd ogoarele, crescîndu-şi pruncii, bucurîndu-se ori murind în tăcere, după ritualuri, de mii de ani aceleaşi, de o măreţie fără veselie. Ţăranilor le închină loan Alexandru unul din imnele lui cele mai frumoase: *„Amiros ţăranii-a fluturi şi-a pămînt / Amiros ţăranii-a oi şi a ninsoare, l Amiros ţăranii a spînzurătoare. // Amiros ţăranii a dreptate, Amiros / A iubire, amiros şi-a neputere / Amiroase Transilvania săracă a ţărani / şi ţăranii amiros a înviere. II Amiroase casa lor a prunci / Doisprezece-nşiruiţi pe vatră / îmbrăcaţi in peşci şi sumăvici / Grei şi graşi ca nişte cruci de piatră... / Amiros ţăranii-a milă ce s-a strîns /An de an şi-a-ncremenit în ţară /şi din carnea ei a răsărit / Seminţia asta milenară* ".

Aceste cîntece monotone, grave, sînt la loan Alexandru şi expresia (esteticeşte discutabilă) a unui tradiţionalism excesiv care împinge sentimentalismul profetic al lui Goga pînă la icoanele devitalizate ale lui Pillat din ***Biserica de altădată*** sau pînă la acelea decorative ale pictorului Demian. Satul străvechi se populează atunci de figuri de legendă religioasă, autohtonizînd reprezentări biblice, şi se umple de dangătul clopotelor, de ţintirimuri şi de rugi. Carul voievodului Bogdan bunăoară nu e petrecut doar de ştergarele simbolice, de pîinea şi sarea fericiţilor supuşi, dar şi învăluit peste capetele îngenuncheaţilor, îmi displace nu doar reprezentarea convenţională, prea bine ştiută, dar şi tonul liturgic al poemuluui, „religiorizatea" factice, care n-are măcar prospeţime naivă ca acelea din icoanele populare: *„Pămîntu-i zguduit de tînguire / E martie şi sîngeră-n văzduh / Turma de miei în horă după mire, / Cit vezi cu ochii roată Moldova în genunchi. / Cu-n braţ de crini te-ntîmpină mireasă / Miroase-a grîu în târnă jupuit de vînt / Şi-a Sfintul Gheorghe - în fiecare casă l Şi trece carul tău voievodal / Prin satele străvechi şi prin cătune / Şi moldovenii pe ştergare-ţi ies / C-un drob de smirnă fumegînd în pline",* în cealaltă extremă (extremele se ating întotdeauna) se află imagistica de apocalips din lunga poezie ***Amintire*** (cu lucruri notabile) ce pare a fi versiunea păgînă a picturilor de pe peretele Suceviţei: *„ Pruncul de mic era uitat sub cer f Sub ochiul sorţii pe cîmpii geroase / un zeu capricios îi macină / Sîngele crud şi măduva din oase... / Grămezi de humă, neamuri de barbari / Mulţi fără grai şi hoarde fără nume / Dosiţi prin smîrcuri şi pe sub răscruci / Faimă de groază v-a rămas în lume. /Care pe care, cuţit pentru cuţit. /Sălbăticie*

prin sălbăticie | Spînzurătoare din spînzurători / Ochi pentru ochi, minie din minie || Lanţ se ţineau din neam în neam | Aceeaşi ură şi acelaşi cîntec / putea istoria de sînge putrezit / Al pruncilor ucişi la maică-n pîntec || Focuri se-nalţă-ndată după jaf l Şi victimele şchioape sînt belite / Ce-i tînăr in dezmăţ pe loc e-ncălecat | Acolo între caii morţişi-ntre copite" etc.

Imnele Transilvaniei e volumul inegal (şi nu cel mai bun) al unui poet important de azi, autor al unor impresionante evocări istorice, pline de suflu patriotic, dar pîndit destul de des în ultima vreme de discursivitate şi emfază.

(România literară, nr. 26, 1976)

„Pămînt transfigurat"

loan Alexandru se află, cu ***Pămînt transfigurat,*** la a cincea antologie de autor. Cea mai cuprinzătoare, dar şi cea mai discutabilă sub raportul criteriilor, înainte de orice, nu e deloc uşor să-ţi dai seama, parcurgînd sumarul, de unde provin poeziile şi care sînt, dacă sînt, ineditele. Deşi culegerea se bucură de o generoasă *Prefaţă,* semnată de Zoe Dumitrescu Buşulenga, şi de o ***Notă bibliografică,*** întocmită de Ulvine Alexandru, lipsesc cu desăvîrşire precizările referitoare la ediţia de faţă. Cele peste două sute cincizeci de poezii se înşiră într-un lung monom, ca al cămilelor în deşert, negrupate pe volume şi nerespectînd cronologia întîii tipăriri. S-ar putea ca, risipind aparent la întîmplare poeme din ***Infernul discutabil*** în masa de ***Imne,*** autorul să fi urmărit un scop anume, care însă mie îmi scapă. De altfel, din primele sale cărţi, a reţinut foarte puţine titluri. Cele mai multe sînt din ***Infernul discutabil,*** în jur de douăzeci. Fără a mai stărui în calcule de acest fel, e deajuns să precizez că prima jumătate a creaţiei poetului (de la ***Cum să vă spun*** la ***Vămile pustiei)*** nu ocupă decît a opta parte din ***Pămînt transfigurat.*** Restul de şapte optimi sînt poeme apărute în cele patru volume de ***Imne.*** Aici, cel puţin, criteriul este clar. loan Alexandru a mers, cum se spune, pe mîna acelor critici ai poeziei lui care consideră că versurile mai noi sînt superioare celor din deceniul şapte. Acest punct de vedere îl exprimă fărpă ezitare prefaţatoarea: *„... Cei patrii ani care despart* ***Vămile pustiei*** *de volumul* ***Imnele Bucuriei*** *înseamnă în devenirea Im loan Alexandru un interval esenţial de progres în cunoaştere. A fost o scurtă pauză de creaţie, dar ce recoltă a gîndului, ce extensie a orizontului de cultură, ce adîncire a propriilor idei mitopoetice au fost provocate de confruntările cu Europa contemporană!"* (în paranteză fie zis, doar una sau două din

multele poezii citate ca argument pentru această evoluţie în prefaţă pot fi găsite în sumarul antologiei!), în ce mă priveşte, nu ezit la rîndul meu a mă declara de părere contrarie. După o sută şi mai bine de pagini de antologie, am tresărit recunoscînd versuri care, acum un deceniu şi jumătate, promiteau în, pe atunci, ***Ion*** Alexandru, un altfel de poet, mai profund, mai dramatic, mai vizionar: *„Despre poeţi numai moartea poate vorbi | singură moartea ştie despre ei cîte ceva".* Sau: *„S-au scumpit caii aşa cum se scumpeşte / apa in nori pe vreme de secetă".* Sau, în fine: *„Dar nunţile la noi pline de coamele cailor / şi clopote roşcate la hamuri cu panglici tricolore, / la căpăstru mînjii duc frunze ţepene de stejar şi burţile iepelor sînt pline de praf şi sudoare. || Peste atîtea dealuri umblă roţile în Ardeal / că bărbaţii sînt aduşi puţin de umeri /şi toţi copacii in păduri cresc noaptea | numa-n rădăcină".*

Cu ***Vămile Pustiei*** începe, de fapt, schimbarea la faţă (nu încă şi la nume) a poetului. Ea se va desăvîrşi, pînă la nerecunoaştere în ***Imnele Bucuriei, Imnele Transilvaniei, Imnele*** *Moldovei* şi ***Imnele Ţării Româneşti.*** Cum se vede de la titluri, şi cum au observat toţi comentatorii, poetul a sacrificat vizionarismul său tulbure-expresionist, bazat pe un mare isntinct al materialităţii lumii, cu ecouri din Blaga, din ***Infernul discutabil,*** pentru o lirică solemnă şi festivă, de caligrafii bizantine pe filieră gîndiristă. Nu e însă adevărat că poezia lui loan Alexandru a descoperit abia acum temele sociale şi naţionale. Din capul locului, şi ca una din componentele ei „ardeleneşti", această poezie a continuat spiritul unor Goga, Beniuc (în ***Cum să vă spun),*** Cotruş, Blaga, cu tot acel sentimentalism social şi naţional care îi caracterizează. Evocator al locurilor natale, ale casei părinteşti, al tradiţiilor familiale, al Ardealului străvechi ţărănesc, vatră românească milenară, loan Alexandru n-a devenit în *Imne,* ci a fost de la întîia sa carte. Diferenţa nu trebuie aşadar căutată în tematică, ci în concepţia despre ppezie şi în modalitatea de expresie.

Există indicii că schimbarea n-a fost fără dificultăţi lăuntrice. ***Imnele Bucuriei*** păstrează semne ale unor îndoieli, întrebări şi sfîşieri. Cerul poeziei lui loan Alexandru va deveni senin abia în cărţile următoare, ***întoarcerea poetului*** e un amplu poem holderlinian, pe tema experienţei Pustiei, pe care poetul n-o poate ocoli în drumul lui spre sine. Imaginaţia este aici încă puternică, versurile au sintaxă originală şi dificultuoasă, răsucite ca viţa de vie pe araci. Aspectul teratologic al liricii anterioare n-a dispărut complet, iar epurarea sufletului de vechile fantasme e doar parţială *(„ Trebuie doar să te laşi uşurel in voia valului / Şi poemul se-ntoarce la păianjenii şi broaştele sa/e").* Umbletul prin piscurile mari de piatră ale renunţării la

pămînteşti chemări nu e scutit de teamă şi nici de tentaţia capitulării. Imagini ale luptei cu sine apar şi în alte locuri (acum sau mai tîrziu), cînd poetul se proiectează în Abraham, în lacob sau în Ieremia: „ *Intr-o fintînă fost-a aruncat / Doar va pleca de-a binelea din ţară / Dar el era-n cuvînt întemniţat / Şi n-avea cum să iasă înafară",* ne spune poetul despre acesta din urmă. Din puţul unde ura concetăţenilor l-a aruncat. Ieremia a fost salvat de o voinţă de sus care i-a întins o „funie de aur şi de înviere". Noul Ieremia nu va mai fi întunecatul cîntăreţ al ruinelor, al pieirii şi morţii: va fi, dimpotrivă, „ *îmbrăcat în grai de sărbători".*

Treptat atmosfera se face blîndă şi extatică, iar tonul cu adevărat imnic. încă din *Vămile pustiei* puteam nota viziunile pure, de o religiozitate decorativă, bizantin hieratică: acolo cu o notă aproape ascetică şi care dădea liricii un gust de cenuşă, în *Imnele* domină bucuria. Universul e transfigurat şi luminos, paradisiac, plin de dulceaţă. Versurile capătă o factură net tradiţionalistă şi se îmbracă în haine de duminică. Expresivitatea devine egală şi stereotipă. Lucrul cel mai criticabil este elementaritatea artei poetice, presupuse a genera aceste poezii cuviincioase şi şterse, nu o dată de o stîngăcie fără farmec.

O intenţie de sinteză ambiţioasă remarcăm deja în *Imnele Bucuriei* în tiparele odei pindarice, poetul punea icoane de viaţă păstorească, autohtonă, o geografie şi o istorie uşor de recunoscut, urcînd pînă la codrii vechii Dacii, într-o poezie ce nu mai apare în volumul antologic, era evocat Orfeu, ca avîndu-şi „sălaşul" în Dacia. Modele pentru o astfel de mitologie românească îi ofereau lui loan Alexandru şi Coşbuc *(Atque nos)* şi Eminescu *(Mureşanu* ş.a.). Ceea ce reuşeşte poetul să realizeze din proiectul său este (mai ales în *Imnele Bucuriei)* sugerarea unei ţări mirabile de păstori şi de holde *(„o patrie de foşnet aurie"),* blînd luminate de soare, cu dimineţi înrourate, cu „slăvitul vînt" care face să unduiască ierburile, cu oameni muncitori şi smeriţi, pierduţi în cîntări de slavă, cu turle ce-şi trimit semeţia spre un cer îngăduitor şi protector. Putem desprinde destule imagini şi versuri fericite: *„Grea este sfinţenia de purtat / Mai grea decît roata istoriei"; „De turme-i grea Moldova şi păduri". „Maramureş murmure amar / De mirese mari nemăritate".* Cîteva imne sînt emoţionante în întregime. Ceea ce opreşte însă aceste cărţi să-şi împlinească programul este, pe de o parte, un soi de sîrguinţă în plan cantitativ, care face ca mare parte din versuri şi poeme să aibă un aspect industrios, cu multe repetări inutile, cu împiedicări ale cuvintelor, invadate de buruiana platitudinii neplivită la vreme; pe de

altă parte; din vizionară, lirica lui loan Alexandru devine descriptivă, meticuloasă, etnografistă. Modelul tot mai des urmat nu mai e acela tineresc-romantic eminescian, ci acela „monografic" al lui Aron Cotruş, care şi el a închinat cîte o carte provinciilor istorice româneşti. Abundă enumerările, listele de nume (ca în ***Dumbrava roşie*** a lui Alecsandri), evocările nici măcar liric transfigurate de personaje istorice ori familiale (ca în ***Satul meu*** de Ion Pillat şi fără duioşia lui Goga). Aproape nu este personaj al cosmosului rural (mama, tatăl, clopotarul, lelea Măria, lelea Teodosia) care să nu aibă parte de un portret previzibil şi lipsit de marea imaginaţie de odinioară. Uneori aceste fresce şi figuri de epocă sînt scăldate într-o atmosferă difuză de icoană ortodoxă, în linii puţine, stilizate şi hieratice: „ *Poartă străveche în satul părintesc / Simbol curat fără zăvor / De-o parte te veghează ţintirimul / De alta şopteşte un izvor || Acolo-i casa noastră din lemn şi din pămînt / Clădită anevoie in sudoare | pe dealul nostru molcom transilvan /Sărac în dobitoace şi grînare".* De obicei însă prozaismul cotropeşte lirismul: *„De lelea Teodosia ce-aş putea să spun / De văduvia ei în sărăcie | Trăieşte numai din priveghi şi post / In casa ei puţină şi pustie || De clnd i-a murit omul în război / Umblă pe cap c-o singură năframă / Doarme pe jos pe-o scîndură de brad / C-un ţol de lină care se destramă | şi tot vorbeşte singură pe drum / Şi spune bună ziua într-o doară"* etc. Schimbînd numele, poezia rămîne aceeaşi:,, *Lelea Mărie la lampă în amurg / La treizeci şi ceva de ani de văduvie / Acum cu toată casa ei în alb / Aşteaptă-n pace moartea ca să vie || Treizeci de ani în negru a umblat"* etc. în ***Viaţa deocamdată*** sau în ***Infernul discutabil*** animalele familiare ţăranului erau nişte prezenţe mitologice, în ***Imne*** ele îşi pierd capacitatea simbolizatoare şi uneori şi pe aceea decorativă. La fel, copacii, florile, flora comună pe care poetul n-o uită, dar în cîntarea căreia nu nimereşte decît vagi accente lirice:

,, *Rodnicia bradului nu-i la pămînt / Crengile din vîrfsînt încărcate / Să auzi clnd şuieră în vînt / Cîte vămi în urmă-au fost lăsate... ".* Marile imne (adresate lui Ştefan cel Mare, lui Brâncoveanu - subiect al multor compuneri -, lui Şincai şi altora) seamănă cu nişte greoaie maşinării, din care răsare rareori un vers norocos, cînd nu alunecă de-a dreptul în plata cronică rimată: ,, *în'Bucureşti la poalele Mitropoliei / Tatăl lui Brâncoveanu a fost asasinat / Crucea de piatră de pe fostul deal al viei / Şi-acum păstrează locul neuitat".* Penuria vocabularului poetic este la fel de remarcabilă ca şi subţierea mitosului. Aerul de versificaţie stîngace se instaurează pretutindeni. E de ajuns să citez poezia titulară: ,, *Transfigurarea ajungerea-n cuvînt / Mutare-n spirit foc în nevedere |*

Giulgiurile golului mormint /pe răni hrănesc pământ de înviere // Cu cit copilul a crescut în noi / Cu atîta paradisu-i aparţine / Ca norii fi-vom despuiaţi de ploi / Rodi-va stingerea de sine // Grădina şi oraşul cetate fără veac / întemeiază dincolo de stele / Durează-n tot ce-i mai sărac / Rodesc a perle lacrimile mele". Tocmai forţa imnică nu se simte în aceste versuri. Mi-e greu de aceea să fiu de acord cu Edgar Papu care-l consideră pe Ioan Alexandru *„cel mai mare poet imnic din întreaga istorie a literaturii noastre",* autor de icoane comparabile cu acelea de pe zidurile Voroneţului şi Suceviţei care *„îţi iau ochii dintr-o dată".* Trebuie să mărturisesc cu părere de rău în încheiere că rămîn în ideea că autorul extraordinarelor viziuni din ***Infernul discutabil*** sau al suav-spiritualelor invocaţii din ***Vămile Pustiei*** nu şi-a ţinut marea promisiune.

(România literară, nr. 40, 1982)

„Imnele Maramureşului"

Este limpede intenţia lui Ioan Alexandru de a sugera în ***Imnele Maramureşului,*** aşa cum a făcut-o şi în acelea ale Transilvaniei, Moldovei, Ţării Româneşti ori Putnei, existenţa unui tărîm spiritual, mai presus de etnografie şi de lingvistică, spaţiu străvechi naţional, plin încă de boarea mitologiilor, de ecoul legendelor, de murmurul cîntărilor. Poetul însuşi ne-o spune în prefaţa la recenta lui carte, o prefaţă aproape la fel de metaforic-incoerentă ca şi versurile, în număr de cîteva mii, care urmează, în viziunea poetului, Maramureşul *„este încins cu brîulsimbolic, un fel de vieţuire de la care avem de învăţat",* aşadar, este o paradigmă pentru sensibilitatea şi duhul românesc. *„ Este aici* - adaugă Ioan Alexandru - *o copleşire a logosului întrupat în inconfundabil sărbătoresc în impresionanta robusteţe ctitorind peste veacuri o colectivitate ce nu striveşte individual, ce salvează persoana aducînd afirmarea relaţiei sacrale pe care această lume a ştiut să o păstreze ca umană pur şi simplu într-un firesc cuceritor ".* Tatonînd în privinţa ideii din pasajul citat, să spun deci că sacrul şi umanul se înfrăţesc sărbătoreşte, în ţara de la nord, în chip absolut natural. Cum se poate remarca, Ioan Alexandru şi-a făcut chiar şi pentru ocazii prozaice (prefeţe, tablete publicistice, articole etc.) o limbă personală, cum numai Arghezi, păstrînd proporţiile, a mai avut, dar care, ajutată şi de economisirea avară a virgulelor, devine uneori la fel de esoterică, de indescifrabilă, ca şi poeziile lui. ,

Şi fiindcă am atins această problemă, merită să stăruim puţin. Lexicul folosit de Ioan Alexandru nu e

nici arhaic, nici modern.

Mai degrabă un instinct artistic decît o cultură lingvistică l-a împins pe poet către improvizarea (ipoteza) unui limbaj care are parfumul vechimii, dar este în fapt artificial. Fondul principal de cuvinte este ţărănesc (evident, nu numai maramureşan) şi biblic. El nu este foarte bogat, ca şi cum poetul s-ar strădui să picteze în cîteva, puţine, culori peisajele sale morale. Pe lîngă asta, găsim invenţii, probabil, proprii, ca *podobie, agnet* (de la angus?), *echaton, paradei, miezonoptic, martiric,* apoi stîngace forme verbale din vocabularul poeziei noastre romantice (devenindă, se strecor, o-nvoalează), în fine, substantive cu genul modificat, conform procedeului folosit, pe scară mai largă şi de Ion Gheorghe *(cuvîntă, asină).* Din aceleaşi motive, cred, de a da senzaţia de vechi, poetul preferă pe â lui î, peste tot, chiar şi acolo unde nu s-a aflat niciodată *(doborîtă, urîlă).* Trebuie să menţionez construcţia frazei poetice, răspunzătoare în cea mai mare măsură de arhaitatea aceasta cam silnică, şi care nu o dată pare împrumutată din Varlaam sau Ivireanul, împreună cu care poetul de azi mai are în comun şi înclinaţia spre probozanie şi blestem *(„ Vai de noi ce ne folosim priceperea şi ştiinţa / Celor aflaţi in creştere otrăvindu-le conştiinţa // Decît să se smintească un tînăr sau o fecioară / Mai bine ne-ar fi de grumaz o piatră de moară / Vai nou morminte pe dinafară văgăune jalnice / Pline de spurcăciuni").*

Una peste alta, imnele lui loan Alexandru vădesc o artă poetică destul de primitivă şi cam simplistă, făcută din solemnităţi retorice a căror sursă îndepărtată o ofertă imnele, elegiile şi ditirambii bizantini, care au circulat la noi în slavonă în secolele XVI-XVII. Atitudinea quasi generală este de smerenie nediferenţiată, de monodie care curge la nesfîrşit, dar poate fi la fel de bine oprită în orice punct. Fondul esenţial al poetului este elegiac. Lucrurile notabile, cîte sînt, le descoperim în textele mai concise, care seamănă cu psalmii ori conţin evocări ale unor lumi de păstori naivi şi credincioşi. Textele ample sînt greoaie şi plictisitoare, fiind practic cu neputinţă a le duce la capăt fără sforţare. Unele au şi un aer esoteric, misterios, care are un precedent în Goga, explicaţia lui mai directă fiind totuşi aceea că loan Alexandru cultivă în aceste imne o frază extrem de arbitrară în alcătuirea ei sintactică, rupînd punţile de legătură şi creînd impresia de înţeles obscur. Defectul principal al liricii lui ditirambice este însă abstracţia. Aceasta se simte de la nivelul figurilor stilistice: *„necăpăţîna nebiruinţii";* (ştergarele şi blidele) *„doxologesc osanale"; „îngerii doxologind gloria".* Sînt şi versuri întregi care respiră în acest aer rarefiat de concepte: *„N-are infernul statut ontologic / Ci numai existenţă fenomenală".* Se întîmplă să crezi, citind un titlu ca

Pădure iarna, că vei afla un peisaj oarecare, oricît de stilizat, şi în loc de asta, dai peste *„ culoarul eternităţii aşa trebuie că arată"* sau peste banalităţi precum *„ Prin zăpezi printre crengile / încărcate de ninsoare imacuiată".* Poetul priveşte atît de fix la ideea care-i călăuzesc inspiraţia încît realitatea din poezii devine transparentă, se văd doar oasele, carnea de pe lucruri topindu-se. Acest lirism de abstracte noţiuni etice este deseori rebarbativ: *„ Trebuia să ia păcatele cel asupra căruia / Nu pot rămîne / împreună cu pedeapsa izvorîtă din ele / Să le distrugă prin compasiune / Suferinţele pricinuite de răul / Asumat şi ce-i urmează vinovăţia"* etc.

Care este ideea? După cîte îmi pot da seama, se produce la Ioan Alexandru o confuzie inocentă (dar plină de urmări vinovate) între întruparea logosului şi încreştinarea istoriei. Volumul său din urmă debutează cu mai multe poeme despre (şi intitulate) ***Mihai Viteazul*** sau ***Câmpia Turzii.*** Nu sîntem încă în spaţiul maramureşean, dar, desigur, nu putem pretinde unei culegeri de poezie să aibă unitatea unui tratat de istorie sau de geografie, în aceste poezii, uciderea mişelească a voievodului este interpretată ca un sacrificiu de întemeiere: tăierea capului este identificată cu înjunghierea mielului christic. Mihai ar fi deci mielul pascal sacrificat ca o *„cale a jertfei întemeietoare de ţară".* Cu astfel de hibrizi ne-am mai întîlnit în ***Zoosophia*** lui Ion Gheorghe, dar acolo nu era atît solemnitate, cît burlesc. Diferenţă, prin urmare, de registru stilistic. Tema sacrificiului cu pricina şi abuziva ei interpretare poetică şi ideatică revine de zeci de ori, în legătură cu personaje foarte diferite, de la Doja la Baba Novac şi de la Horea la Avram Iancu, prefacînd mielul simbolic într-o turmă întreagă, înainte de a călca pragul Maramureşului şi a da pe Mara de „omphalosul Europei" (buricul, cum ar veni), mai sînt cîntaţi în versuri mai mult ori mai puţin biografic Iancu de Hunedoara, Io Mircea Voievod, Bărnuţiu, Bălcescu, Şcoala Ardeleană şi alţii. Poetic se poate reţine evocarea peregrinării lui Iancu într-un stil ce aminteşte puţin de al lui Botta din patrioticele lui portrete lirice: *„Nu mai vorbeşte cu nimeni / Graiul s-a retras din el / Ca izvoarele din fintînă / încă într-o peşteră numai / Razele lunii răsună / Aşa a rămas în istorie Iancu / Vremile numai se schimbă / Clopotul uriaş spînzurat / De turlele munţilor / Fără limbă".*

Un lot mare de poezii, din secţiunea care trebuia să fie de inspiraţie direct maramureşeană (dar aceasta se dovedeşte pînă la urmă mai greu de ajuns din urmă decît o Fata Morgana în pustiu), mi-au dat cel mai pronunţat sentiment de **deja vu.** în revistele tradiţionaliste şi gîndiriste de dinainte de război astfel de texte erau pe toate paginile.

Majoritatea repovestesc, localizînd, întîmplări biblice, din Noul Testament, nu, din păcate, cu destulă savoare; altele sînt rugăciuni, din care doar cîteva merită a fi transcrise (de exemplu acest frumos şi foarte pur ***Imn:*** *„Cum sclavii fugind îşi tîrăsc după ei / Lanţurile oriunde / Ferecat prin lacrimi de tine doamne / Nu mă poate cosmosul ascunde || Nu mă poate nimeni primi / Nu-i îngăduit nimănuia să-l tăinuie / Fugarul / în fiece seară rănile mă vădesc / C-am jefuit sanctuarul || Străin tuturor / La picioarele tale în hohote / Lanţurile de foc ale ochilor mei / Catedralelor clopote");* în sfîrşit, aici se găsesc acele elegii, plîngeri, amintite la începutul recenziei, care ar fi putut alcătui un volum, mai miezos decît cel de faţă, dacă poetul s-ar fi limitat la ele, Maramureşul este evocat într-unul din ele, cu o muzică ce ne-o trezeşte în minte pe aceea a lui Botta *(„Maramureş Marea noastră Moartă / lemnul înghiţit de troiţă şi poartă / Turnul numai suliţă săgeată... ")* şi Goga *(„De-atitea lacrimi ce-a vărsat Ardealul / Nu se mai vede de albastru malul / Să nu-şi piardă sarea din putere / învelit oceanul de-nviere/ împletit numai cu focul plînsul / Macerează munţii după dînsul / Fundătura este octogoană / între extază şi prigoană... ").* în alta, ***Topos,*** avem un loan Alexandru la nivelul lui cel mai înalt (atins, din păcate, destul de rar în aceste prea polifice ***Imne):***

„ L-am locuit cu plugul şi cu turma
îmi ştiu numai cerurile urma
Cît cuprinde zarişte stejarul
Mi-am încropit în cosmos sanctuarul
Ştiu de suflet că e mai greu în mine
Coarnele mă ţin de rădăcine
Cu cit rodirea în coroane mai adâncă
Lemnul înfipt în căpăţîna stîncă. "

Astfel de versuri îndreptăţesc speranţa că poetul de altădată, al ***Infermului discutabil*** mai are resursele necesare pentru a pune capăt lungii lui rătăciri lirice din ultimul deceniu.

(România literară, nr. 33, 1988)